

BEN TIGGELAAR Werk- en levenslessen uit de DDR

Op 1 mei, de Dag van de Arbeid, was ik in Oost-Berlijn in het DDR-museum. Grappig hoe je op de gekste plekken iets kunt leren op het gebied van werk en leven. Het was mijn tweede keer in Berlijn. De eerste keer is bijna 25 jaar geleden. Toen de Muur viel, eind 1989, was ik twintig en studeerde ik in Groningen. Met een aantal vrienden gingen we per bus naar het oosten om het mee te beleven. In die tijd kende ik vooral de verhalen over de staatsonderdrukking in de Deutsche Democratische Republiek, het communistische Oost-Duitsland onder Sovjet-toezicht. Afgelopen donderdag heb ik aardig wat bijgeleerd over de inventieve manier waarop Oost-Duitsers de communistische dictatuur van dag tot dag overleefden. Binnen en vooral buiten werktijd.

Het DDR-museum toont tal van creatieve overlevingsstrategieën

Arbeid was heilig in de DDR. En tegelijk een bron van frustratie. Er bestond niet zoiets als keuzevrijheid op het gebied van werk en loopbaan. Welke opleiding je volgde, welke baan je kreeg en wat je verdiende, werd primair bepaald door de staat. Daar stond dan weer tegenover dat werkloosheid niet voorkwam. Het was niet zo onwettig om medewerkers te ontslaan, als om werk te weigeren. Iedereen was nodig voor de opbouw van de 'Arbeiter-und-Bauern-Staat'. Ook in het werk zelf was er maar weinig ruimte voor eigen initiatief. Productontwikkeling en innovatie waren geen prioriteit voor de communistische leiders. Dat verstoortte namelijk de planmatige productie, distributie en kostenbeheersing. Een voorbeeld is de Trabant, de volksauto van de DDR. Het ontwerp en de technologie bleven meer dan dertig jaar lang grotendeels onveranderd. IJverige ingenieurs in de Trabant-fabrieken bedachten jaarlijks allerlei technologische vernieuwingen. Maar aangezien de Oost-Duitse burgers geen keuze hadden en bereid waren om soms tot achtien (!) jaar te wachten op een van staatswege toegekende 'Trabi', voelde de regering geen enkele noodzaak om hier iets mee te doen.

Hoe ging de Oost-Duitse arbeider om met alle frustratie en onvrijheid? Het DDR-museum toont tal van creatieve overlevingsstrategieën. Zo ontstond er rond de Trabant een groot grijs handels- en dienstencircuit. Een nieuwe kopen was geen optie en onderdelen waren niet te krijgen. Dus sleutelde men 's avonds in de weekenden zelf aan de wagen, met onderdelen die - soms thuisgemaakt - onderling werden verhandeld. Nog meer huisvuil. Terwijl in de buitenwereld de grauwe, betonnen eenheidsarchitectuur heerste, besteedden veel Oost-Duitsers hun vrije tijd aan de creatieve inrichting van hun staatsflat. Op zelfgemaakte kleden over zelfgemaakte tafels amuseerden mensen zich met een zelf nagemaakt - verboden - Monopolyspel. Iets heel anders: in de DDR was naakt recreëren ongekend populair. Meer dan de helft van de bevolking was voorstander van de 'Freie Körperkultur'. Hoewel het naturalisme al een lange geschiedenis had in Duitsland, ontwikkelde het zich in de DDR in de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw als een vorm van burgerlijke ongehoorzaamheid. Een stil, bloot protest tegen de onderdrukking. En humor natuurlijk. „Waarom heeft een Trabant achterruitverwarming? Dan blijven je handen warm als je hem naar huis moet duwen.“ En: „Hoe verduubel je de waarde van een Trabant? Door de tank vol te gooien.“ Creativiteit, ongehoorzaamheid en humor. Mocht ik een dezer dagen weer eens wat frustratie ervaren op werkgebied, dan denk ik even terug aan Oost-Berlijn en deze bijzondere Dag van de Arbeid.

Ben Tiggelaar is gedragsonderzoeker, trainer en publicist en schrijft elke week over management en leiderschap.

6.30 uur
De wekkers gaan. Geesje staat met een op en gaat beneden tafel dekken. Fleur blijft nog even liggen.

6.45 uur
Fleur smeert boterhammen voor op school. Geesje leest NRC Handelsblad van de dag ervoor.

7.30 uur
Fleur fietst naar school. Geesje trekt haar hardloopschoenen aan en rent naar buiten, de bosrand in.

8.45 uur
Geesje komt terug van het hardlopen. Thuis checkt ze haar mail voor ze de auto pakt naar de werkplaats.

15.30 uur
Fleur komt terug van school. Drinkt thee en aait de poezen. Woensdag paardrijden, vrijdag naar fluitles.

18.00 uur
Geesje komt thuis, soms neemt ze stagiaires mee. Ze kan volgens Fleur in een half uur eten op tafel hebben.

19.00 uur
Geesje en Fleur eten samen, al dan niet met stagiaires uit de werkplaats. Fleur ruimt de afwasmachine in.

21.00 uur
Geesje kijkt tv tot negen uur terwijl Fleur huiswerk maakt. Om negen uur gaan ze allebei naar bed.

SPITSUUR

‘Volgens de Belastingdienst verdien ik niks’

Geesje Liedmeier woont met haar dochter Fleur samen. Als Fleur naar school gaat, gaat zij hardlopen. „Ik bleef heel vermoeid na de chemo’s. Hardlopen is het enige dat echt iets veranderd heeft.”

FOTO DAVID GALJAARD

Fleur: „Half vier ben ik meestal thuis. Dan ga ik eerst iets drinken en poezen Wallie en Peters aaien.”

Door **Rolinde Hoortje**

‘Ik ben heel ziek geweest’

Geesje: „We zijn 2,5 jaar geleden verhuisd naar Arnhem. Daarvoor woonden we in het huis van mijn moeder in Horsens. Ik ben heel erg ziek geweest. Darmkanker. Dat bepaalt ook hoe wij leven nu. Eind 2009 ben ik geoperd en daarna anderhalf jaar uit de running geweest. Sindsdien ben ik aan het revalideren. Als Fleur naar de middelbare school gaat, is dat het moment om te verhuizen, dacht ik. Mijn overweging was toen: ik wil ergens wonen waar een vangnet is. Dat er mensen in mijn omgeving zijn die kunnen zorgen voor Fleur als ik weer ziek word. En ik wilde haar niet dumpen op een of andere katholieke scholengemeenschap.”

Fleur: „Dumpen, dat is wel heel negatief. Ik zit op het Stedelijk Gymnasium. Half acht ga ik naar school.”
Geesje: „En dan trek ik mijn hardlooptekenen aan. Ik zit hier aan de Veluwezoom, ik kan zo het bos in. Dat doe ik iedere ochtend. Ik heb ontdekt dat het hardlopen me helpt genoeg kracht te verzamelen om de dag door te komen. Ik heb allerlei therapie gehad, omdat ik heel vermoeid bleef na de chemo’s. Hardlopen is het enige dat echt iets veranderd heeft.”
Fleur: „Toen ze ziek was, was het ziekenhuis, thuis, ziekenhuis, thuis in bed. Dan logeerde ik veel bij oma. Nu ben je toch redelijk gezond en energiek. Nou ja, behalve 's avonds.” (lacht)
Geesje: „Nee, ik ben geen avondmens.”

‘Eerst de poezen aaien’

Fleur: „Half vier ben ik meestal thuis. Dan ga ik eerst iets drinken en poezen Wallie en Peters aaien - dat is een belangrijk onderdeel van de dag. Dan, na een poos, ga ik huiswerk maken.”
Geesje: „Het is monsterachtig, dat huiswerk.”

Fleur: „Het verschilt ook hoe efficiënt ik het doe. Vaak als ik net uit school kom, ben ik er wel mee bezig maar dan gaat het niet heel snel. Dan kijk ik of ik mail of Facebookberichten heb.”

‘Het tosti-ijzer maak je niet schoon’

Geesje: „Fleur is verantwoordelijk voor de afwas.”
Fleur: „En daar houdt het wel zo'n beetje op.”
Geesje: „Er is iemand die twee uur in de week komt schoonmaken. Ik heb niet zulke hele hoge eisen. Ik vouw de was niet op, maar pleur het zo de kast in.”
Fleur: „Jij niet zulke hoge eisen?”
Geesje: „Vind jij van wel?”
Fleur: „Als het een beetje viezig is begin je meteen te piepen, maar het tosti-ijzer maak je niet schoon.”
Geesje: „Dat vind ik lekker, van die aangekoekte korstjes.”

‘Ik moest een instrument kiezen’

Geesje: „Ik heb negen jaar conservatorium gedaan in Arnhem, Zwolle, Parijs, Lyon en Den Haag. Nee, dat is niet normaal. Iedere keer dacht ik: elders is het misschien nog beter. Dat was ambitie, of je kunt het ook negatief formuleren: bewijsdrang.”
Fleur: „Toen ik acht was, moest ik een instrument kiezen, maar ik vond het helemaal niet leuk. Dwarsfluit leek me nog het leukste. Ik vind het een mooi instrument. Het is een romantisch instrument.”
Geesje: „Ik heb gamba gestudeerd - historisch strijkinstrument die je tussen je benen houdt als een cello. Ik ging bouwen omdat ik ontevreden was over hoe de instrumenten werkten. Het was ook een soort vlucht. Ik ben een beetje verlegen. Het is veel fijner om te knutselen aan een werkbank dan jezelf te moeten presenteren op een podium.”
Fleur: „Ik zit in het schoolorkest. Een half jaar lang repeteren we elke week. Ik heb een paar keer opgetreden met

HOE DOEN ZIJ HET?

Geesje Liedmeier (47) is historisch violoncellist in Velp. Ze schildert, snijdt hout, musicert in ensemble the Spirit of Gambo en woont samen met dochter Fleur in Arnhem. **Ze komen rond** van 1.300 euro netto per maand.

Fleur Liedmeier (14) zit in de derde klas van het Stedelijk Gymnasium in Arnhem. **Om het weekend** gaat ze naar haar vader in Amsterdam. Ze speelt dwarsfluit, zit in het schoolorkest en rijdt paard.

mijn fluit, maar ik vind het niet zo leuk dat ik er mijn beroep van zou willen maken.”
Geesje: „Nee, dat vind ik niet erg. Nu ze ook Vuurvlug heeft, een zomerkamp voor kinderen die muziek maken, weet ik dat ze de fluit niet loslaat.”
Fleur: „Ik oefen een paar keer per week.”
Geesje: „Ik zeg nooit dat ze moet gaan studeren. De huiswerkdruk is zo enorm, het kind heeft zat aan d'r kop. Het moet wel leuk blijven.”

‘Je bent bescheiden met je wensen’

Geesje: „Volgens de Belastingdienst verdien ik niks. Er gaan zoveel regelingen van de omzet af, dat ik geen inkomen overhoud. Dat is natuurlijk onzin. We leven goed, ik houd me nergens in bij de boodschappen. Elke maand maak ik 1.000 euro over naar de privé-rekening. Daar doen we het van.”
Fleur: „Ik vind niet dat we geldzorgen hebben.”
Geesje: „Maar toch, je bent heel bescheiden met je wensen. Als ik vraag of het niet eens tijd wordt voor wat nieuwe kleren, zeg je altijd nee.”
Fleur: „Dat heeft daar misschien wel mee te maken, maar het komt ook omdat ik niet van winkelen houd. Ik heb de neiging om zo min mogelijk geld uit te geven. Ik weet niet precies waar dat vandaan komt. Ik koop nooit snoep in de pauze. Gewoon, dat vind ik niet zo nodig. Ik heb hier ook heel veel leukere dingen liggen thuis.”
Geesje: „We moeten wel overkomen als ongelofelijke klunzen.”
Fleur: „Mijn vader koopt vaak kleren voor mij.”
Geesje: „En Fleurs paardrijles en fluitlessen worden betaald door haar vader en oma. Dus dat scheelt enorm, want het zijn natuurlijk rijkeluishobby's.”

In Spitsuur vertellen stellen en singles hoe zij werk en privé combineren. Meedoen? Mail naar werk@nrc.nl

LEVENSLESSEN

‘Een lied kan mensen in het hart raken’

Ilco van der Linde (50) initieerde en organiseerde Bevrijdingspop en Dance4Life. Zijn nieuwste project heet MasterPeace.

Door **Brenda van Osch**

FOTO MAURICE BOYER

Bezieling

„Niets mooier dan met mijn vrouw en kinderen de wereld verkennen. Culturen ervaren, slapen onder de sterren. Op reis ontstaan de ideeën voor mijn projecten, zie ik dingen waarvan ik denk: verdomme, dáár moet ik iets aan doen. Tussen 2007 en 2009 reisden we met een Landrover door 52 landen. Rwanda, Darfur, Israël. Het patroon drong zich op. Al die conflicten waarin partijen steeds harder hun gelijk bevechten. Het gebrek aan krachten om escalatie tegen te gaan. Ik dacht: je hebt Amnesty voor mensenrechten, Greenpeace voor het milieu, waar is zo'n beweging voor vrede?”

Filosofie

„Op 21 september, de internationale dag van de vrede, is in vijftig landen gelijktijdig een vredesconcert. Artiesten uit conflictgebieden treden op met hun 'opponent'. Het is de apotheose van vijf jaar bouwen aan MasterPeace. Ik geloof in zachte krachten. Muziek, cultuur en dialoog, kunnen bijdragen aan het voorkomen van conflicten. Mandela zei dat muziek heeft geholpen een einde te maken aan de apartheid. 'Gimme Hope Jo'anna'. Een lied kan mensen in het hart raken, ook als het hoofd zit dichtgemetseld met dogma's. Maar de concerten zijn een middel, net als op 5 mei en bij dance4life, niet het doel.”

Visioen

„In 2020 willen we 400 duizend vredeswerkers op de been hebben. Ze moeten zich inzetten voor vrede, bruggen bouwen, op wat voor manier dan ook. Op dit moment zijn er initiatieven in 45 landen. Een groep Libanese vrouwen geeft trainingen vredesjournalistiek, hoe laat je in het Midden-Oosten een ander geluid horen? In Sierra Leone hebben ex-kindsoldaten een *rapid intervention force* opgericht. Met een oude bus gaan ze letterlijk tussen de strijdende partijen staan. Ze onderhandelen met de moeders, want die willen luisteren.”

Noodzaak

„Iets doen is voor mij de manier om met pijnlijke feiten te verhouden en onverschilligheid te bestrijden. Ik weet dat je mensen kunt verbinden door ze samen te brengen voor één doel. MasterPeace zal geen wereldvrede brengen, maar ik geloof dat 80 procent van de mensen te bewegen is om het goede te doen. Er is een prachtig gedicht van Remco Campert over verzet, dat draag ik altijd bij me. Verzet begint niet met een steen door een ruit, maar met het stellen van een vraag, aan jezelf, aan de ander.”

Leerschool

„Ik vertel altijd hoe het begon. Mijn vader, oud-verzetman, vroeg wat ik van de 5 mei-herdenking vond. Beetje saai, zei ik. Ik wilde een popconcert. Hij gaf me 100 gulden. Daarmee organiseerde ik in Haarlem de eerste Bevrijdingspop. Mijn vader geloofde in me, daar gaat het om. Ik weet zeker dat er heel veel Ilco's zijn die geweldige dingen kunnen doen, mits ze vertrouwen krijgen. In opvoeding en op scholen zou daar meer aandacht voor moeten zijn. Educatie komt van educare. Latijn voor 'eruit halen'. Uit kinderen halen wat erin zit, in plaats van ze volproppen met kennis.”

Dilemma

„Ik voel me 24/7 verantwoordelijk voor alles wat ik in gang zet. Als er ergens een MasterPeace-initiatief van start gaat, lig ik wakker, denk mee, mail 's nachts met bekenden ter plekke. Kunnen jullie helpen? Soms word ik gek van de druk, van de tsunami aan e-mails, maar ik heb het over mezelf afgeroepen. Ik vraag al die inzet van anderen, in tijd en geld, dan kan ik niet verzaken. Het paradoxale is dat ik juist door de druk, wat meer energie uit het werk haal, want ik voel de beweging.”

Missie

„Volgend jaar verhuizen we met ons gezin van Andalusië terug naar Amsterdam. Vrienden mailden: de gemeente stelt de havenmeesterswoning in Noord beschikbaar voor degene met het beste plan. Wij wonen. Het wordt een vredeshuisje, waar we dromen realiseren, ruzies beslechten. Het moet een hommage worden aan de Afrikaanse *ubuntu*-filosofie: mensen hebben elkaar nodig, je bestaat vanwege de ander. De burgemeester vroeg me of het project niet te kleinschalig voor me is. Maar ik zie het als MasterPeace-project nummer 46. Ik zou niet weten waarom verzoening toerder is in Sierra Leone dan in Amsterdam-Noord.”